

การผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา:

กรณีศึกษา วัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

The Religious syncretism in Buddhist Temples:

A Case Study of Phantha Temple, Mueang District, Sisaket Province

ธนพล ป็องแก้ว^{1*}, เอนก ศรีภพ², อีรพัฒน์ ผงกุล³, พรพิพัฒน์ เลิศศรี⁴, กิรภัส วิเศษพงษ์⁵,
ป็นณธร บัวทอง⁶, ธนากร จันพิมาร⁷, วณัส จอสูงเนิน⁸, ปฏิพล เรืองประพันธ์⁹, ธันยพงศ์ สารรัตน์¹⁰
Thanapon Pongkaew^{1*}, A-nek Sriphob², Teerapat Pongkula³, Phonphiphat Loedsri⁴,
Peerapat Wisetpong⁵, Pannathon Buathong⁶, Thanakorn Chanpiman⁷,
Wanas Chosungnoen⁸, Patiphon Rungprapun⁹, Thanyapong Sararat¹⁰

^{1,2,3,4,5,6,7,10} คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{1,2,3,4,5,6,7,10} Faculty of Education and Human Development, Sisaket Rajabhat University

⁸ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

⁸ Faculty of Education, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

⁹ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

⁹ Faculty of Management Science, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

*Corresponding email: aneksriphop10072004@gmail.com

Received: 11 ธันวาคม 2568; Revised: 24 ธันวาคม 2568; Accepted: 28 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา วัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพภายในวัด โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและใช้วิธีการสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่หลากหลายที่มีอยู่ในวัด โดยสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ของวัด และผู้ที่มาทำบุญ และวิเคราะห์ นำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า สังคมไทยเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม คือ มีวัฒนธรรมมากมาย แตกต่างกันไป รวมถึงความเชื่อทางศาสนาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เช่นเดียวกับภายในอาณาบริเวณของวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีการผสมผสานความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายาน พราหมณ์ ผี ความเชื่อดั้งเดิม และรูปเคารพในคติอื่น ๆ ผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัด เช่น พระพุทธรูปยืนพระรัตน (หลวงพ่อไม้ทอง) พระพุทธรูปชินราช หลวงพ่อบ้านใจ พระแก้ว 5 พี่น้อง (พุทธเถรวาท) พระโพธิสัตว์กวนอิม (พุทธมหายาน) พระนารายณ์ พระพิฆเนศ

(พราหมณ์) เจ้าแม่ตะเคียน (ผี) นาค (ความเชื่อดั้งเดิม) รัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (คติอื่น ๆ) เป็นต้น ซึ่งมูลเหตุของการประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด คือ เป็นความประสงค์ของเจ้าอาวาส มีญาติโยมนำมาถวาย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มุ่งหมายจะมาประดิษฐานยังพื้นที่แห่งนี้เอง รวมถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอื่น ๆ โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีบทบาทหน้าที่ปกป้องคุ้มครองผู้ที่มาเข้าวัดให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง ขณะเดียวกันยังช่วยหนุนเสริมให้วัดแห่งนี้เป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนาที่มีบทบาทและความสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญของชาวพุทธในด้านต่าง ๆ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับชาวบ้านในชุมชน โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองชาวบ้านและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นพิธีกรรมทางศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

คำสำคัญ : การผสมผสานความเชื่อทางศาสนา, วัดในจังหวัดศรีสะเกษ, วัดพานทา

ABSTRACT

This research aims to examine the integration of religious beliefs in a Buddhist temple through a case study of Phantha Temple, Mueang District, Sisaket Province, as reflected in sacred sculptures housed within the temple. The study employs documentary research and interviews with individuals associated with the temple and its diverse belief systems, including monks, temple staff, and devotees, and presents the findings through descriptive-analytical analysis.

The results reveal that Thai society is multicultural, characterized by a wide diversity of cultures and religious beliefs, which is also evident within the grounds of Phantha Temple, where beliefs in Theravada and Mahayana Buddhism, Brahmanism, spirit worship, indigenous beliefs, and other traditions are blended through various sacred images. These include Phra Phuttha Maneenopparat (Luang Pho Mai Thong), Phra Phuttha Chinnarat, Luang Pho Thanjai, the Five Emerald Buddha Brothers (Theravada Buddhism); Avalokitesvara (Mahayana Buddhism); Narayana and Ganesha (Brahmanism); Mae Takhian (spirit belief); the Naga (indigenous belief); and images of King Rama V and Princess Srinagarindra (other belief systems). The establishment of these sacred objects within the temple stems from the abbot's intention, donations from lay devotees, beliefs that the sacred beings themselves wished to reside there, and broader social changes. These sacred entities are believed to protect worshippers from harm, enhance the temple's role and significance as an important Buddhist religious site for major rituals, serve as a spiritual anchor for the local community, and ensure the successful completion of religious ceremonies.

Keywords: Religious Syncretism, Temples in Sisaket Province, Phantha Temple

บทนำ

ความเชื่อของมนุษย์มีความหลากหลาย ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม วัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา จารีต ประเพณี เพศ วัย สถานภาพ ตลอดจนระดับการศึกษาในสังคมไทย จะเห็นได้ว่าระบบความเชื่อที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ ความเชื่อในทางพุทธศาสนา และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติหรือการนับถือผี ซึ่งมีอยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาช้านาน (दनัย ไชโยธธา, 2560: 52) ซึ่งมีรูปแบบความเชื่อในอดีตที่ปรากฏเป็นนัยอย่างแรกในสังคมไทยนั้นคือ ความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาน ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่สามารถพบได้ในสังคมทั่วโลกเช่นกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547: 145-146) โดยความเชื่อในเรื่องของวิญญานนี้อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน จนกระทั่งได้มีการรับเอาศาสนาพุทธเข้ามาในสังคม และเป็นศาสนาประจำชาติไทย อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา บริบทของศาสนาพุทธได้ถูกผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิมเรื่องภูตผีวิญญาน (ธีระพงษ์ มีไธสง, 2562: 3) ผ่านกิจกรรมในห้วงของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น การบนบานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายหรือขอพรในสิ่งที่ตนต้องการ โดยการตอรองนั้นจะมีอาหารคาวหวาน หรือสิ่งของต่าง ๆ มาให้เป็นการตอบแทน หากคำขอนั้นเกิดประสิทธิผล เช่น ในพิธีการขอฝนซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความอุดมสมบูรณ์ อย่างประเพณีบุญบั้งไฟ หรือการแห่นางแมวที่เปรียบเสมือนกับเครื่องเซ่นไหว้ให้กับเทวดาฟ้าดินดลบันดาลให้เกิดฝนตกลงมา มีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค และการเพาะปลูก ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการดำรงชีวิตของคนไทยในอดีต (ธิดา สาระยา, 2547: 57) นอกจากนี้มนุษย์ยังเชิดชูพลังเหนือธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เป็นธรรมชาติด้วยกัน ดังเช่น ยกให้ฝนเปรียบเป็นพญาแถน หรือมีพระแม่คงคาอวยปกปักรักษาแม่น้ำ พระแม่ธรณีคุ้มครองผืนดิน เป็นต้น (ปราณี วงษ์เทศ, 2543: 6)

ด้วยเหตุนี้จึงจะเห็นว่ามนุษย์มีการสร้างรูปแบบความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมารองรับการเคารพบูชาสิ่งที่อยู่ นอกเหนือคำสอนของศาสนานั้นเอง อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสังคมไทยจะเป็นเมืองพุทธ แต่จะเห็นว่าการนับถือพุทธศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของการนับถือพุทธแบบชาวบ้าน คือเป็นหลักที่คนในสังคมเข้าใจ เชื่อถือและปฏิบัติ เช่นนั้นจริง ๆ เป็นการผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ ผี เข้าด้วยกัน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2517: 32 และ พัฒนา กิติอาษา, 2546: 23) รวมถึงความเชื่อเรื่องเจ้าที่แบบจีน วัตถุมงคล เครื่องรางของขลังแบบต่าง ๆ ที่มีบทบาทอยู่ในสังคมไทย ไม่น้อย ถึงแม้ว่าจะจะเป็นสังคมพุทธก็ตาม (อาภากริรัตน์ วัลลิโกดม, 2536: 32) ดังจะเห็นได้จากความเชื่อมากมาย จนกลายเป็นสังคมที่ผสมผสานความคิดความเชื่อทางศาสนา (Religious Syncretism) ได้อย่างลงตัวมาช้านาน กล่าวคือ ความเชื่อดั้งเดิมที่ผู้คนนับถือผี เชื้อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ผสานเข้ากับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธที่เดินทางมาจากอินเดีย หล่อหลอมให้สังคมไทยกลายเป็นสังคม “อุดมศรัทธา” ซึ่งหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยสนับสนุนคำกล่าวข้างต้นได้อย่างชัดเจน คือ ปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ อาทิ พระโพธิสัตว์กวนอิม พระคเณศ พระราหู เจ้าแม่ตะเคียนทอง กุมารทอง ฯลฯ ที่ประดิษฐานภายในวัดทางพระพุทธศาสนา เพื่อตั้งศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้เข้าวัดเพิ่มมากขึ้น (ชาญชัย คงเพ็ญธรรม และคณะ, 2562: 1) ซึ่งจากปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ได้ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจในรูปแบบความเชื่อและศาสนา ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการผสมผสานในความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการผสมผสานของปรับเปลี่ยนดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนะของอภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2548) ที่กล่าวถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ทุกศาสนา โดยสรุปได้ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา ยังมีมิติที่คนสำคัญอีกคู่หนึ่งที่ใช้อธิบายวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อศาสนาถูกเผยแพร่ออกไปนอกปริมณฑลทางวัฒนธรรมเดิมของตนเอง ก็มักเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นอื่น “Syncretism” หมายถึง การผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สามารถพบได้ในประวัติของทุกศาสนา เช่น เมื่อศาสนาพุทธแพร่กระจายเข้ามาในแถบอุษาคเนย์ ก็ผสมผสานกับความเชื่อแบบผีดั้งเดิมใน

ท้องถิ่นนั้น และต่อมากลางผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์ ทำให้เกิดคติเทวราชาขึ้นในอาณาจักรแถบนี้ การผสมผสานทางวัฒนธรรมนี้เกิดได้ในหลายมิติ เช่น การผสมผสานในเนื้อหาสาระ หรือหลักคำสอนทางศาสนา การผสมผสานในสัญลักษณ์ที่เป็นรูปเคารพหรือในพิธีกรรม เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2533: 92)

นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ วัดมีบทบาทอย่างมากต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน เช่นเดียวกับกับวัดพานทาส ซึ่งเป็นที่พึ่งของชุมชนโนนบก้ามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดแห่งนี้จึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจและพุทธศาสนิกชนในสังคม และเป็นศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์คอยทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีที่พึ่งพิงใจและเกิดความสบายใจ (คุณ โทชน์, 2551: 17) ขณะเดียวกันยังช่วยตอบสนองความต้องการทางจิตใจให้กับคนในสังคมผ่านพิธีกรรมทางความเชื่อต่าง ๆ ด้วย โดยเฉพาะคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องฮิตสิบสอง คือ การดูแลชุมชนในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน รู้จักกัน มีน้ำใจต่อกัน สร้างความรักความสามัคคีต่อชุมชน เนื่องจากมีการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อในฮิตสิบสองที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ, 2560: 32-33)

บทความนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการผสมผสานความเชื่อในวัดพานทาส ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีความเชื่อที่หลากหลายจากปฏิมากรรมพระพุทธรูปในคติพุทธเถรวาทและมหายาน รวมถึงเทวดาในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ศาลเจ้าแม่ตะเคียนในคติความเชื่อเรื่องผี นาคในความเชื่อดั้งเดิม และประติมากรรมรูปเคารพในคติความเชื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีมูลเหตุแห่งการประดิษฐานจากความประสงค์ของเจ้าอาวาส มีญาติโยมนำมาถวาย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีความประสงค์ที่จะมาประดิษฐานยังพื้นที่แห่งนี้ รวมถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอื่น ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ภายในอาณาบริเวณของวัดพานทาสแห่งนี้ปรากฏให้เห็นความเชื่อที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งไม่ได้มีเพียงแต่พระพุทธรูปหรือพระประธานให้กราบไหว้บูชาเท่านั้น ยังมีรูปเคารพอันเนื่องด้วยศาสนาต่าง ๆ อีกมากมาย จนกระทั่งใน พ.ศ.2568 วัดได้รับการพัฒนาและบูรณปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องจากการจัดสร้างองค์พระพุทธรูปชินราช และเมืองศุภราชสำคัญที่ประดิษฐานอยู่ก่อนหน้านั้นนานแล้ว คือ หลวงพ่อพระพุทธรูปนิรันดร์ (พระไม้ทอง) และท้าวเวสสุวรรณขนาดใหญ่ อีกทั้งวัดพานทาสแห่งนี้ยังมีการจัดกิจกรรมงานบุญต่าง ๆ ตามเทศกาลอย่างต่อเนื่องในทุกเดือน และบริเวณโดยรอบของวัดยังมีสถานที่ให้พักผ่อนหย่อนใจหลายแห่ง ทั้งสวนเล็ก ๆ ภูเขา น้ำตกจำลอง ลานหินมนสิการ ร้านกาแฟ ร้านอาหาร มีกิจกรรมทำบุญต่าง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า วัดพานทาสแห่งนี้ได้รวบรวมสิ่งต่าง ๆ เอาไว้อย่างครบครัน ทั้งความเชื่อที่หลากหลาย และกิจกรรมทำบุญตามจุดต่าง ๆ ภายในวัดพานทาส รวมทั้งสถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ จึงทำให้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและมีชื่อเสียงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากการพัฒนาวัดมากขึ้นตามลำดับอีกทั้งในปัจจุบันการศึกษาในเรื่องดังกล่าวยังมีไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบวัดในสังคมไทยได้เปลี่ยนไปมาก โดยศึกษาผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ในวัด ทั้งนี้ การที่คณะผู้วิจัยได้เลือกวัดพานทาสเป็นกรณีศึกษา เพราะวัดแห่งนี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน สมกับคำขวัญของวัดที่ว่า “วัดพานทาสเป็นศรี นามสง่า ล้ำค่า ศักดิ์สิทธิ์พระไม้ทองงามพร้อมสงฆ์สามัคคี ชุมชนดี เลื่อมใส ใฝ่ธรรม” นอกจากนี้ยังอยู่ในพื้นที่ตั้งของป่าโนนบก้า ชุมชนพันทาใหญ่ อันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ซึ่งคณะผู้วิจัยสังกัดอยู่ด้วย

คำถามของการวิจัย

ลักษณะการผสมผสานความเชื่อจากปฏิมากรรมรูปเคารพภายในวัดพานทาสมีลักษณะอย่างไร

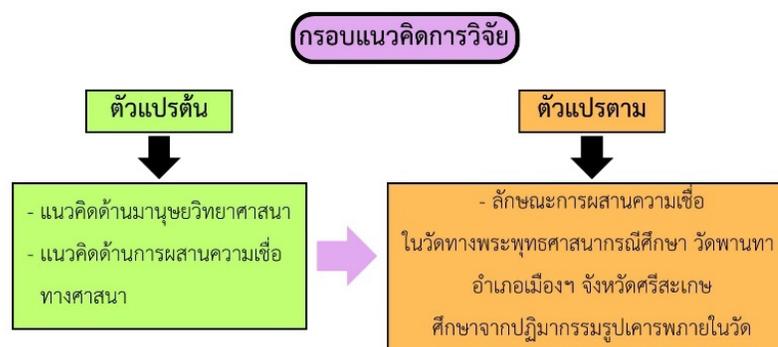
วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อจากปฏิมากรรมรูปเคารพที่ปรากฏอยู่ในวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

การทบทวนวรรณกรรม

จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดของอภิญา เพ็องฟูสกุล (2548) เรื่อง “มานุษยวิทยาศาสนา” เป็นแนวทาง ซึ่งทฤษฎีการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา หรือ Syncretism สามารถใช้ในการศึกษาควบคู่ไปกับงานวิจัยชิ้นนี้ได้เป็นอย่างดี โดยสามารถใช้เชื่อมโยงการศึกษาและอธิบายถึงกระบวนการเกิดการผลิตผสมผสานกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นในวัดของสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ที่ปรากฏให้เห็นถึงความเชื่อที่หลากหลายที่อยู่ภายในวัด อันเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนาต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งพราหมณ์ พุทธ ฮินดู และอื่น ๆ และจากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานความเชื่อภายในวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ พบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษา แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ งานวิจัยของชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ (2562) เรื่อง “การผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดในอำเภอเมืองอุบลราชธานีและอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” งานของธีรโชติ เกิดแก้ว (2550) เรื่อง “พหุวัฒนธรรมทางความเชื่อในวัดไทย” และงานของพิภัทรา แจ่มรุจิ (2557) เรื่อง “การผสมผสานความเชื่อทางศาสนา (Syncretism) กับการกลายเป็นสินค้าของวัดในสังคมไทย: กรณีศึกษาวัดสมานรัตนาราม ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองฯ จังหวัดฉะเชิงเทรา” โดยกล่าวเน้นถึงการศึกษาการผสมผสานความเชื่อของวัดในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและฉะเชิงเทรา ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงศึกษาวิธีการวิจัยเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาการผสมผสานความเชื่อผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพในวัดพานทาแห่งนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากบันทึกงานภาคสนาม (Field note) ที่ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตที่วัด รวมทั้งการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการค้นคว้าหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานความเชื่อ ทั้งนี้ได้อาศัยการสัมภาษณ์พระสงฆ์ เจ้าหน้าทีของวัด ใช้แบบสอบถาม และเก็บข้อมูลผ่านกล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง สมุดโน้ตและปากกา โดยมีระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ทั้งการค้นคว้าข้อมูล เก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และสรุปผล นำเสนอผลงาน ใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ 9 เดือน นับตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2567 ถึงเดือนพฤษภาคม 2568

ส่วนขอบเขตการศึกษาที่สำคัญได้แก่ ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษาและเก็บข้อมูลที่วัด ซึ่งเป็นพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดมากมาย สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา (Syncretism) ของวัดพานทาได้ และขอบเขตด้านเนื้อหา ซึ่งงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ โดยใช้แนวคิดการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

ผลการวิจัย

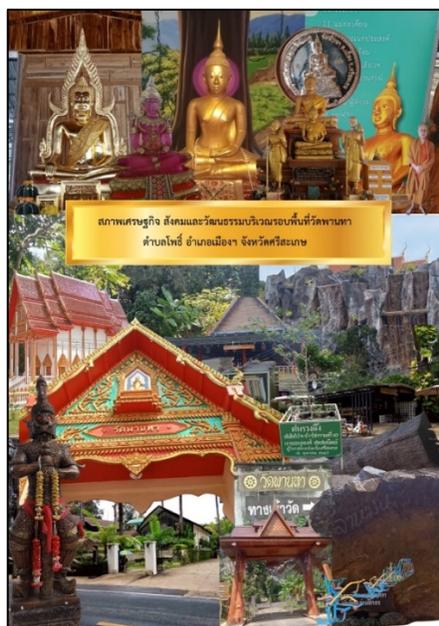
1. ข้อมูลพื้นฐานของวัดพานทา

วัดพานทา ตั้งอยู่ในพื้นที่ของป่าชุมชนโนนบกบ้ำ ในพื้นที่เนิน ลาดเอียงไปทางทิศเหนือจรดห้วยสำราญ สภาพโดยทั่วไปในอดีตจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้เบญจพรรณ ซึ่งความเป็นมาของชื่อโนนบกบ้ำ น่าจะมาจากชื่อพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว มีลักษณะเป็นเถาวัลย์ ภาษาพื้นบ้านอีสานเรียกว่า “เครือบกบ้ำ” ในสมัยโบราณจะเก็บผลมาเล่นเป็นกีฬาพื้นเมือง ซึ่งเล่นในวันตรุษสงกรานต์ ปัจจุบันพันธุ์ไม้นี้ไม่ปรากฏให้เห็นในบริเวณแถบนี้อีกแล้ว (สุภัทตรา อ่อนศรี, 2551: 29) ซึ่งวัดแห่งนี้ได้มีมาก่อนปี 2532 ที่มีการสร้างสำนักสงฆ์วัดป่าศรัทธาธรรม และการจัดตั้งสถาบันราชภัฏศรีสะเกษ ใน พ.ศ.2540 ซึ่งวัดพานทาครั้งแรกตั้งเป็นสำนักสงฆ์เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2448 สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ขึ้นตรงต่อคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ สถานที่ตั้งเดิมในบริเวณใกล้ลำห้วยแฮดฝั่งตะวันตกตรงที่เป็นชุมชนพันทาน้อยในปัจจุบัน ตั้งอยู่ประมาณ 7 ปีก็ร้างไป สาเหตุเพราะหินน้ำที่ไหลมาเอ่อท่วมวัดทุกปี ปัจจุบันบริเวณที่ตั้งวัดเดิมเป็นที่ตั้งของเอกชน เจ้าของที่ดินได้ไถปรับที่ดินจนราบเรียบ มีเพียงเศษอิฐเหลือไว้ให้เห็น จนกระทั่ง พ.ศ.2455 ได้ย้ายวัดจากที่ตั้งเดิมมาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของห้วยน้ำคำ จน พ.ศ.2475-2499 วัดได้ร้างไปอีกครั้ง เพราะข้าวยากมากแพง จนได้รับการบูรณะใหม่ใน พ.ศ. 2500 (ผิน แสนสุข, 2558: 11) จนกระทั่งใน พ.ศ.2503 เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ คือ พระราชจินตามณี วัดมหาพุทธาราม ซึ่งเป็นผู้ปกครองสงฆ์ขณะนั้น จึงได้สั่งให้พระครูเกษม อรรถวาที เป็นผู้นำพระภิกษุสามเณรมาอยู่จำพรรษาและพัฒนาตั้งวัดขึ้นมาใหม่ โดยได้ชักชวนชาวบ้านประชาชนในชุมชนดั้งเดิม เช่น ชุมชนพันทาใหญ่ ชุมชนพันทาน้อย ชุมชนทุ่งนาดี ชุมชนหัวนา ชุมชนไกรภักดี ชุมชนโนนเขวา เป็นต้น ช่วยกันพัฒนาวัด สร้างเสนาสนะต่าง ๆ เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ จนเป็นศาสนสถานที่สำคัญของชุมชนในการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา จนกระทั่งในวันที่ 8 ตุลาคม 2528 ทางราชการได้ยกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงเลขที่ 28629 เพื่อแสดงเขตของที่ดินอันเป็นสาธารณณะของแผ่นดินประเภทสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน (สุภัทตรา อ่อนศรี, 2558: สัมภาษณ์) สืบเนื่องถึง พ.ศ. 2533 ทางเทศบาลเมืองศรีสะเกษได้ประกาศ

ขยายเขตเทศบาลได้รวมพื้นที่สาธารณประโยชน์ป่าโนนบก้าและพื้นที่ของวัดพานทาเข้าไปด้วย ทำให้วัดแห่งนี้เป็นที่รู้จักและมีความสำคัญมากขึ้น (สุภัทธรา อ่อนศรี, 2551: 30)

ภาพที่ 2 แผนที่ตั้งวัดพานทา อดีต-ปัจจุบัน

ภาพที่ 3 สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมบริเวณรอบพื้นที่วัดพานทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวส่งผลให้วัดพานทา เป็นวัดเก่าแก่ที่มีความโดดเด่นกว่าวัดอื่น ๆ ในเขตเดียวกัน ตรงที่เป็นวัดที่มีฐานสิมหรืออุโบสถเก่าแก่ ขนาดบรรจุพระภิกษุสงฆ์ในการทำสังฆกรรม 21 รูปพอดี (ก่อนที่จะมีอุโบสถหลังใหม่ในปัจจุบัน) ซึ่งจากสถาปัตยกรรมการสร้างสิมที่มีขนาดบรรจุพระภิกษุสงฆ์ได้เพียง 21 รูปนั้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นสิม หรือพระอุโบสถที่อาจสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (กัญจน์ กนตธมโม, 2546: สัมภาษณ์)

ปัจจุบันวัดพานทาได้ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มีศาสนวัตถุสถานสำคัญต่าง ๆ มากมาย ถือได้ว่าทางวัดได้มีการปรับปรุงและพัฒนาวัดให้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องจากวัดที่มีสภาพทรุดโทรม ย้ายถิ่นฐานมาและได้รับการบูรณะจนก้าวทันความทันสมัยและทันต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปได้ในปัจจุบัน เพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปให้ความสนใจมาสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ และมาท่องเที่ยวยังวัดพานทาแห่งนี้เพิ่มมากขึ้น จนกล่าวได้ว่า วัดพานทาแห่งนี้เป็นศาสนสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงอันดับต้นๆ ของจังหวัดจากการพัฒนาจนกลายเป็นที่ยอมรับจากผู้คนโดยทั่วไป

2. วัดพานทากับการผสมกลมกลืนทางศาสนา

วัดพานทามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประดิษฐานอยู่มากมาย แต่ละศาสนาและความเชื่อที่ต่างกันออกไป ทั้งที่มีอยู่แต่เดิมในอดีต และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ รวมทั้งที่จัดสร้างขึ้นใหม่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อในคติพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายที่คนไทยนับถือเป็นศาสนาหลัก และนิกายมหายานซึ่งรับรูปแบบความเชื่อมาจากจีน เช่น เทพเจ้าและศาลเจ้าต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออื่นๆ อีก ได้แก่ ความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อแบบวิญญาณนิยม (Animism) (คมกฤษ อู่เต็กเค็ง, 2560: 93) ซึ่งบทบาทหน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากประติมากรรมรูปเคารพทั้งหมดนั้น คือช่วยเป็นที่พึ่งทางใจในยามที่เดือดร้อนกายและใจ และช่วยเสริมสร้างศรัทธาปสาทะของศาสนิกชนให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป

2.1 ปฏิมากรรมรูปเคารพที่ประดิษฐานอยู่ในวัด

2.1.1 ปฏิมากรรมรูปเคารพในคติศาสนาพุทธนิกายเถรวาท (หินยาน)

1) พระประธานในอุโบสถปางมารวิชัยหรือหลวงพ่โต พระประธานหรือหลวงพ่โต (พระพุทธรูปทศพลญาณประธานบารมี) มีอายุกว่า 120 ปี เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของวัดที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านในพื้นที่แถบนี้มาอย่างยาวนาน และเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนโดยทั่วไป มีเนื้อทองเหลืองสำริด ประดิษฐานในอุโบสถหลังเดิม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านคือ นางทองเลี่ยม อ่อนศรี (2568) เล่าว่า “สำหรับหลวงพ่โตนี้เป็นพระประธานที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาก ซึ่งจำลองแบบมาจากหลวงพ่โตองค์เดิมที่อยู่ในอุโบสถหลังเก่าในที่ตั้งเดิมฝั่งห้วยแฮด ซึ่งเดิมพบเป็นเพียงเศียรพระขนาดใหญ่วางอยู่ใต้ต้นไม้ริมห้วยแฮด ภายหลังจึงนำมาประกอบเป็นองค์พระที่สมบูรณ์ หลวงพ่โตนี้เดิมทีนั้นมีการจัดสร้างอุโบสถราว 14 เดือน ก็แล้วเสร็จ ซึ่งอุโบสถหลังนี้ถือว่าได้รับการกล่าวขานนามว่า หลวงพ่โตศักดิ์สิทธิ์อุโบสถสัมฤทธิ์ทันใจ เนื่องจากอุโบสถหลังนี้ใช้เวลาก่อสร้างเพียง 14 เดือน มีความเรียบง่าย และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นมงคลยิ่งทางทิศตะวันออก”

2) หลวงพ่ตันใจ หลวงพ่ตันใจที่ศาลาอเนกประสงค์ ตามประวัติคือ ได้ถูกหล่อขึ้นแถบย่านเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร และถูกอัญเชิญมาที่วัดนี้ โดยถูกเชิญมาตั้งแต่มีการแรกสร้างวัดใหม่ๆ และตั้งแต่ได้มาก็ถือว่าเป็นเหตุแห่งความศักดิ์สิทธิ์และเหตุบังเอิญ เป็นระยะเวลาที่ต่อเนื่องมาก็มีความเจริญอย่างเห็น ซึ่งเป็นเรื่องแปลกตรงที่ว่าตอนที่อัญเชิญท่านมาประดิษฐานเป็นช่วงเดือนเมษายน เป็นช่วงกลางวันแดดแผดจ้า แต่เมื่ออัญเชิญท่านลงมาจากถือนั้นฝนก็ตก ซึ่งถือเป็นนิมิตหมายที่ดีที่จะสร้างความร่มเย็นให้ชาวบ้านแถบนี้ และผู้คนทั่วไป ช่วงนั้นเป็นที่ฮือฮามาก หลังจาก

นั้นมากก็มีความศักดิ์สิทธิ์เพิ่มขึ้น ชาวบ้านในแถบนั้นเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็มีสักการบูชาและได้รับพรตามประสงค์ และหายจากอาการป่วยทันทีเป็นปลิดทิ้ง (วาด ทองรอง, 2568: สัมภาษณ์) และเชื่อกันว่า พระพุทธรูปองค์นี้เคยถูกโจรกรรมไปเมื่อ พ.ศ.2537 แต่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ก็ได้หวนกลับคืนสู่วัดพานทาอีกครั้งเมื่อ พ.ศ.2560

3) **หลวงพ่อมณีปริตน์ (หลวงพ่อไม้ทอง หรือ หลวงพ่อก้าวสารพัดนึก)** ความเป็นมาของหลวงพ่อมณีปริตน์นั้น เชื่อว่าชาวบ้านในวัฒนธรรมลาวอัญเชิญมาตั้งแต่ยุคการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังเมืองศรีสะเกษเป็นครั้งแรกสมัยยุคต้นรัตนโกสินทร์ แกะสลักด้วยไม้กันเกรา ที่เป็นชื่อของไม้มงคล เป็นมงคลนาม จัดเป็นสิริมงคลแก่บุคคล แก่สถานที่ และช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา โดยด้านในพระพุทธรูปองค์นี้เชื่อกันว่าบรรจุดินศักดิ์สิทธิ์จากสังเวชนียสถานที่จะช่วยป้องกันภัยอันตรายได้ จึงทำให้พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนจึงให้ความเคารพและกราบไหว้ เป็นพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ใครขอพรก็จะสมปรารถนา ต่อมาได้ถูกทาสทองทับ โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่า สีทองทองคำพระเหมือนแสงอาทิตย์ที่ส่องสว่างให้ข้าวกล้าในนา อันเป็นนิมิตหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกลงมาตามฤดูกาล นับเป็นสมบัติล้ำค่าที่ควรแก่การรักษาไว้เพื่อเป็นมรดกให้แก่ชาวเมืองศรีสะเกษได้สักการบูชาและเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อๆ กัน ซึ่งเป็นหลวงพ่ที่อำนวยความสะดวกให้สำเร็จตามสิ่งที่ปรารถนาเหมือนหลวงพ่ทันทังนั่นเอง และสร้างวิหารครอบทับดังที่เห็นในปัจจุบัน เชื่อกันว่า ปีใดที่ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลจะอัญเชิญลงมาสงน้ำเฉพาะในช่วงสงกรานต์ ทั้งนี้บริเวณฐานด้านหลังขององค์พระเคยมีห้วงเหล็กสำหรับปักฉัตรแต่สูญหายไป สภาพชำรุด ถูกทาสทองเพราะถูกปลวกกัดกินบางส่วน

4) **หลวงพ่พระพุทธรูปชินราช** หลวงพ่พระพุทธรูปชินราช เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์ล่าสุดของวัด สร้างขึ้นใน พ.ศ.2568 และถูกอัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธานบนศาลาสู่คะโต หลังจากที่ได้เจ้าอาวาสวัดพานทาองค์ปัจจุบันคือ พระอาจารย์กัญจน์ กนตธมโม ทำการบูรณะซุ้มประตูวัดทั้ง 6 ด้านของวัด แล้วท่านก็ได้มีมติว่า วัดแห่งนี้มีวิบากกรรมมาก จึงมีความตกต่ำอย่างนี้ ขาดศรัทธาของชาวบ้านที่เข้ามาทำบุญ เหมือนวัดร้างอย่างนี้ ก่อนที่จะลงมือสร้างหรือบูรณะสิ่งอื่นขึ้นมาขึ้นนั้น จะต้องสร้างสิ่งมงคลขึ้นมาอย่างหนึ่ง อาตมาก็เลยตั้งจิตที่จะสร้างองค์พระพุทธรูปชินราช เพราะเคยเห็นที่วัดใหญ่จังหวัดพิษณุโลก รวมถึงท่านเคยไปไหว้พระสัพพัญญูเจ้า พระประธานในอุโบสถสุปฏิญารามวรวิหาร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยหล่อด้วยโลหะผสมขี้ตะกั่ว พระพุทธรูปลักษณะสัดส่วนคล้ายกับพระพุทธรูปชินราชที่จังหวัดพิษณุโลก จึงได้รับการขนานนามว่าเป็นพระพุทธรูปชินราชแห่งอีสาน (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2558: 15) จากเหตุผลดังกล่าวจึงได้มีแนวคิดที่จะสร้างองค์ท่านเพื่อความเป็นมงคลไว้ที่ศาลาสู่คะโต ศาลาอเนกประสงค์ไม้สักหลังใหม่ และทำพิธีเบิกเนตรเมื่อเดือนกรกฎาคม 2568 ที่ผ่านมา (กัญจน์ กนตธมโม, 2568: สัมภาษณ์)

5) **ศาลาหลวงพ่พระแก้วมรกต 5 พื่นอง** หลวงพ่พระแก้วมรกต 5 พื่นอง ประดิษฐานอยู่หลังองค์หลวงพ่ทันทังภายในศาลาอเนกประสงค์ ซึ่งจากการสอบถามถึงความเป็นมาของหลวงพ่พระแก้วมรกต 5 พระองค์ คุณเกียรติชัย เขียวอ่อน เจ้าหน้าที่ของวัด (2568) เล่าว่า เคยมีหลวงพ่ 5 องค์ ท่านเป็นพื่นองชาวเหนือที่บวชเป็นพระบำเพ็ญบารมีและมีอำนาจทางจิตมาก พอทั้ง 5 องค์นี้มีมรณภาพไปแล้วก็เข้าสู่สถิตอยู่ในพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ และอยากจะช่วยมนุษย์ต่อไป และมีปาฏิหาริย์ให้พระพุทธรูปทั้ง 5 องค์นี้ลอยมาตามลำน้ำมูลต่อเข้าลำน้ำห้วยสำราญมาขึ้นฝั่งบริเวณลำห้วยสำราญบริเวณปากห้วยแสดตกท่าเรือเก่าเมืองศรีนครเขต (ศรีสะเกษ) ทางเหนือของวัด ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “พื่นที่” กับ “อำนาจ” ได้อีกทางหนึ่งด้วย เพราะทิศเหนือคือทิศที่สายน้ำห้วยสำราญไหลตกห้วยแสดและนำพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ มาประดิษฐานยังวัดแห่งนี้ ซึ่งเชื่อกันว่า พื่นที่แถบนี้เคยเป็นชุมชนขนาดใหญ่มาก่อน (ประดิษฐ์ ศิลานบุตร, 2550: 23) โดยชาวบ้านตามริมฝั่งแม่น้ำเห็นพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ ลอยน้ำมาก็พากันล้อมเสกธรรมาแล้วนำ

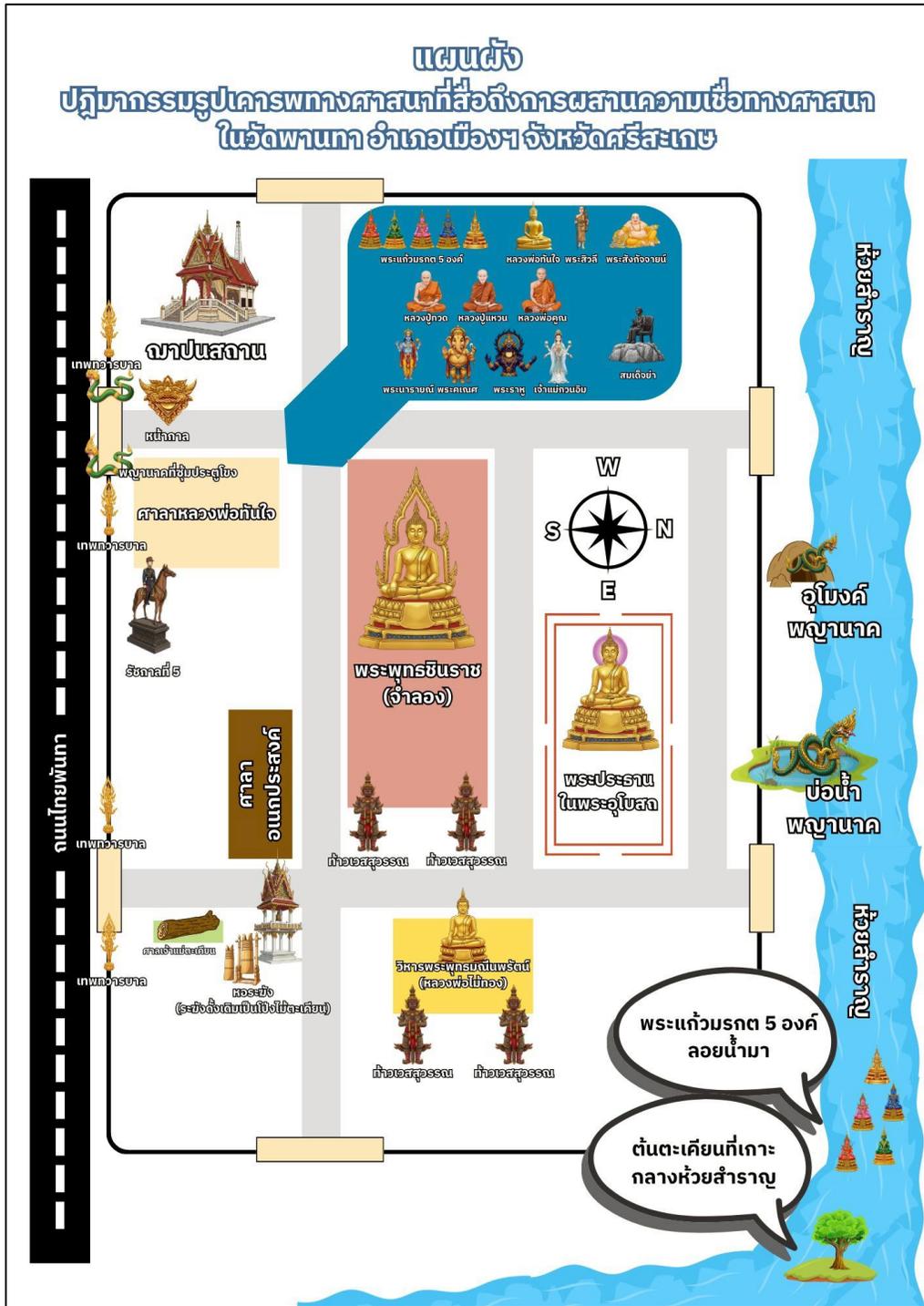
พระพุทธรูปที่ลอยน้ำมาขึ้นฝั่ง นำมาประดิษฐานไว้ยังที่แห่งนี้ และพระแก้วทั้ง 5 องค์ ในช่วงแรก เกิดปาฏิหาริย์องค์พระ หมุนไปทางทิศเหนือ ซึ่งเป็นทิศที่พระลอยตามน้ำมา ทั้งนี้ทางวัดได้ให้เจ้าหน้าที่หันกลับมาทางทิศตะวันออกเหมือนเดิม แต่ องค์พระกลับหมุนไปทางทิศเหนืออีก ซึ่งเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นถึง 3 ครั้ง แม้ว่าทางวัดจะได้นำปูนมาโบกให้แน่นหนักก็ตาม ซึ่ง สร้างความประหลาดใจให้กับชาวบ้านและมีผู้คนให้ความสนใจชมและกราบไหว้สักการะเป็นจำนวนมาก และบริเวณฐาน ที่ประดิษฐานพระแก้วทั้ง 5 องค์ รายล้อมด้วยพระพุทธรูปศิลาเสี่ยงทายเป็นจำนวนมาก

6) พระอินทร์ พระอินทร์ คือ ท้าวสักกะผู้ปกครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อยู่บริเวณซุ้มประตูด้านทิศ ตะวันออกติดถนนใหญ่ ทรงวัชระ อาจสื่อความได้ว่าเป็นเทพทวารบาล ซึ่งซุ้มประตูมีชื่อว่า “มัมวิมาลย์”ซึ่งหมายถึง วิมาน ของพระอินทร์ นั่นเอง และซุ้มประตูขนาดเล็กที่หน้าอุโบสถ ปรากฏรูปพระอินทร์ นางสุชาดา ชายาพระอินทร์ และนางกินรี โดยพระอินทร์ ถือเป็น มหาเทวะผู้พิทักษ์ศาสนาที่ประทับนั่งท่ามหาราชสีลา ผู้ปกครองสวรรค์และอภิบาลโลกในการรับรู้ ของชาวบ้าน ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากคัมภีร์ (ศานติ ภัคคีคำ, 2554: 91) และถือได้ว่า พระอินทร์เป็นโลกบาล ประจำทิศบูรพา (พระยาสังฆาภิรมย์ (สรวง ศรีเพ็ญ), 2556: 36)

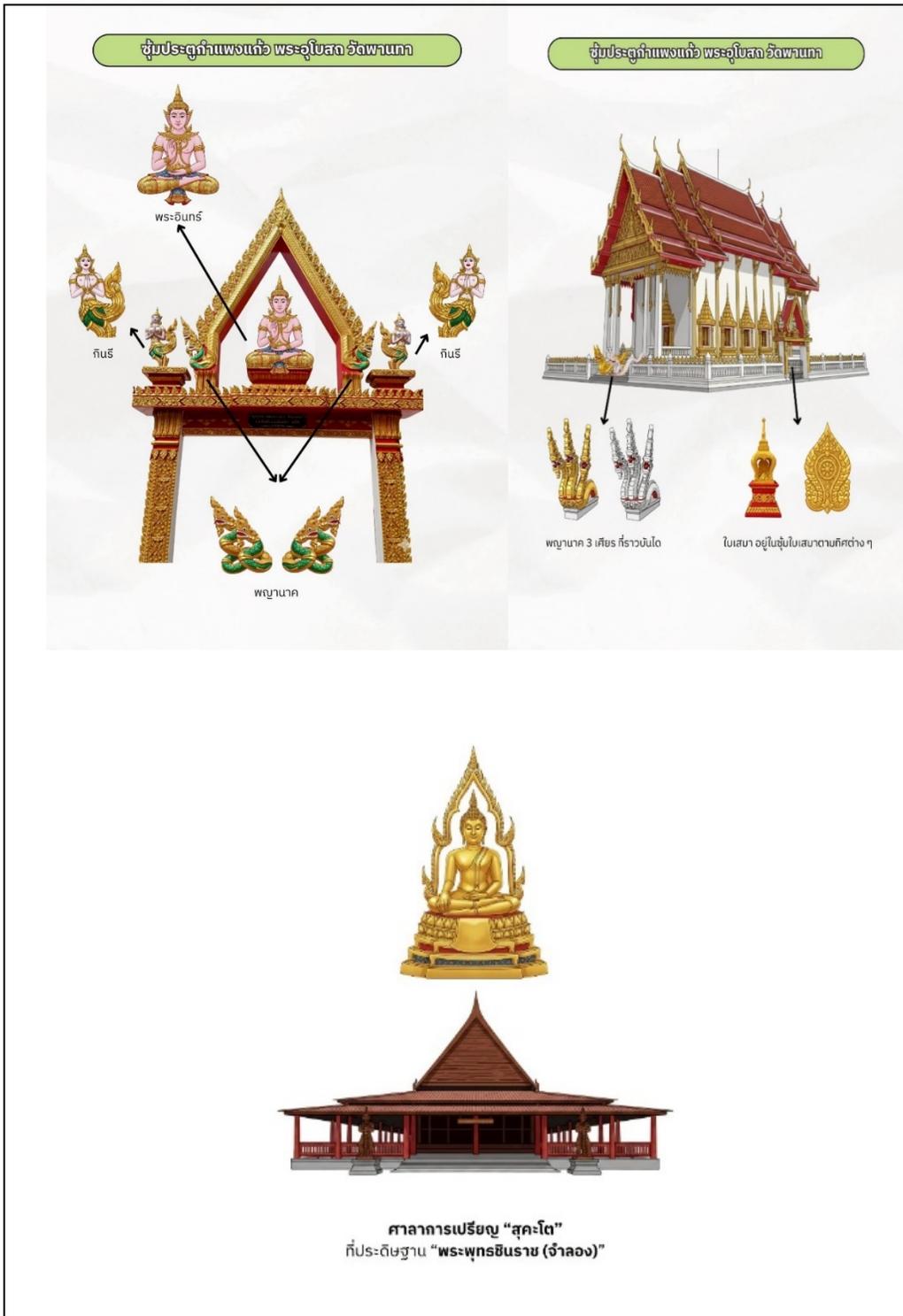
7) ท้าวเวสสุวรรณ ท้าวเวสสุวรรณ เป็นเทพศาสนาพุทธนิกายเถรวาท มีทั้งหมด 4 องค์ ประดิษฐานบริเวณหน้าวิหารหลวงพ่อไม้ทอง 2 องค์ และด้านหน้าศาลาสุคะโต 2 องค์ โดยประดิษฐานอยู่บริเวณด้านหน้า คือ ทวารบาล ซึ่งท้าวเวสสุวรรณ แปลว่า พ่อกำทองคำ (พ่อคำอันมีทรัพย์มาก) ท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์ เหตุที่ชื่อสุวรรณ พราหมณ์นั้น เพราะเหตุที่ตอนเป็นมนุษย์นั้นชอบทำบุญให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้ไปบังเกิดในเทวโลก ปกครองนครที่ชื่อว่า “วิสาขนคร” พระพรหมและพระศิวะได้ประทานพรให้ท่านเป็นอมตะและเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติทั่วทั้งแผ่นดิน (ชาญชัย คงเพียรธรรม, 2562: 101) เฉากเช่นเดียวกับบางตำราที่กล่าวว่า ท้าวเวสสุวรรณ คือ พวกราพณ์ หรือ พงศ์ยักษ์ ที่เป็นมหา บุรุษที่ยิ่งใหญ่ เป็นวงศ์วานวานเครือของทศกัณฐ์ (ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์, 2541: 52) และชาวบ้านเชื่อว่า ท้าวเวสสุวรรณ เป็นกุมภัณฑ์เทพในผืนป่าโนนบกบ้ำ มีหน้าที่ปกครองเขตพื้นที่ชุมชนแถบป่าโนนบกบ้ำนี้ เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือดวงวิญญานทั้ง ปวงที่สิงสถิตภายในป่าดงดิบ เจ้าป่า และเทพารักษ์ทั้งหมด และเชื่อกันว่า ทิศที่ท้าวเวสสุวรรณหันไปทางทิศตะวันออกนั้น เคยเป็นพื้นที่ป่าดงหนาที่บ้ำที่สุดของป่าโนนบกบ้ำ และมีมุมทรัพย์ประเภททรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสาธารณประโยชน์ มากมาย โดยเปรียบเสมือนว่า ท้าวเวสสุวรรณ เป็น ธนบดี (เจ้าแห่งทรัพย์) เหล่านี้ด้วยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากบาง เอกสารระบุว่าท้าวเวสสุวรรณ ไม่ใช่เทพเจ้าในศาสนาพุทธ แต่เป็นเทพในความหมายของเทวดาที่อยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหา ราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำที่สุดในบรรดาสวรรค์ทั้งหมด กล่าวคือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิม มิตวสวัตดี (สมชาติ มณีโชติ, 2530: 58-29)

8) พระสาวกสมัยพุทธกาล พระสาวกสมัยพุทธกาล คือ พระสาวก ที่เป็นพระอรหันต์ในสมัย พุทธกาล ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะ (ผู้เป็นเลิศกว่าผู้อื่นในด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ) ในด้านมี ลากมาก (ลาภสักการะ) คนไทยจึงนิยมบูชาพระสาวก เพราะเชื่อว่าทำให้มีโชคลาภมาก ช่วยทำให้การทำมาค้าขาย เจริญรุ่งเรือง (โอม รัชเวทย์, 2560: 12) และพระสังกัจจายน์ เป็นผู้เลิศในด้านมีลาภ และสามารถอธิบายความต่อให้พิสดาร ได้ เป็นที่รักของมนุษย์และเทวดา (โอม รัชเวทย์, 2561: 2)

9) พระสาวกสมัยหลังพุทธกาล พระสาวกสมัยหลังพุทธกาลมี 3 องค์ คือ หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำ ทะเลจืด หรือสมเด็จพระราชา牟尼สามิรามคณูปมาจารย์ อดีตพระสงฆ์แห่งวัดพะโคะ จนได้รับสมญานามว่า สมเด็จเจ้าพะโคะ (วีระศักดิ์ จันทร์ส่งแสง, 2560: 32) หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ เป็นพระปฏิบัติที่มีชื่ออีกองค์หนึ่ง และพระเทพวิทยาคม (คุณ ปรีสุทโธ) ในทำยังยงสุบพุทรี

ภาพที่ 4 แผนผังปฏิบัตกรรมรูปเคารพทางศาสนาที่สื่อถึงการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดพันทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 6 แผนผังปฏิมากรรมรูปเคารพทางศาสนาที่สื่อถึงการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดพานทาท่าบลโพธิ์ อำเภอมือเืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

นอกจากนี้ยังมีพระขนาดเล็กเหนือซุ้มประตูหลังและข้างวัดที่ติดกับชุมชนอีก โดยประดิษฐานเหนือซุ้มประตู เพื่อให้ผู้คนที่ผ่านไปมาหรือผ่านเข้าออกได้เกิดความเป็นสิริมงคลในชีวิต ได้แก่ ซุ้มประตูด้านหลังฝั่งตะวันตก คือ “ซุ้มประตูไทยสุระไพศาล” ซุ้มประตูด้านหลังฝั่งตะวันตก คือ “ซุ้มประตูสิริรัตนสวัสดิ์” ซุ้มประตูใหญ่ฝั่งตะวันตก คือ “ซุ้มประตูใหญ่พันทาไชยมงคล” ซุ้มประตูฝั่งทิศใต้ด้านตะวันตก คือ ซุ้มประตูชื่อวัดพันทา และ ซุ้มประตูฝั่งทิศใต้ด้านตะวันออก คือ “ซุ้มประตูมัมขิมวามลย์” นอกจากนี้ยังรูปเทพพนมถือพระขรรค์บริเวณฐานของซุ้มประตูโขงของวัด สื่อถึงเทวดาผู้พิทักษ์ (เทพทวารบาล) ผู้พิทักษ์ศาสนสถานบริเวณซุ้มประตูของวัดตามคติทางพระพุทธศาสนา มีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกันกับท้าวเวสสุวรรณ (กรมศิลปากร, 2560: 45) และหน้ากาล บริเวณซุ้มประตูโขง คือ สิ่งที่ป้องกันความชั่วร้ายไม่ให้เข้ามายังสถานที่อันเป็นมงคลตามคติพุทธและพราหมณ์ (พระยาสุจริตกรมย์ (สรวง ศรีเพ็ญ), 2565: 91)

2.1.2) ประติมากรรมรูปเคารพในคติศาสนาพุทธนิกายมหายาน พระโพธิสัตว์กวนอิม พระโพธิสัตว์กวนอิม เป็นปฏิมากรรมขนาดเล็ก มีคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองศรีสะเกษนำมาถวาย เป็นองค์เดียวกันกับพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีผู้เคารพศรัทธามากที่สุด เป็นเทพเจ้าแห่งความเมตตา (วิยะดา ทองมิตร, 2554: 56) ซึ่งรูปปฏิมากรรมพระโพธิสัตว์กวนอิมที่พบในประเทศไทยมีอยู่หลายปางด้วยกัน ในที่นี้คือ ปางประทับบนดอกบัว ซึ่งเป็นเหตุการณ์ตอนที่พระธิดาเมี่ยวซันได้ลอยลงมาจากอากาศ และเง็กเซียนฮ่องเต้ (พระอินทร์) ได้เนรมิตดอกบัวมารองรับไว้ (ชาญชัย คงเพียรธรรม และคณะ, 2562: 111) ซึ่งในปัจจุบัน ลัทธิบูชาเจ้าแม่กวนอิม เป็นการขอพรและบูชาพระองค์จากกลุ่มชนที่เน้นการขอเรื่องเฉพาะการเงินและธุรกิจเป็นหลัก ถึงมีคนอื่นบ้างก็ไม่นิยมเท่ากับเรื่องการเงิน พระองค์จึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับนักลงทุนหรือนักการค้าที่บูชาเพื่อให้พระองค์ช่วยส่งเสริมธุรกิจของตนให้เจริญรุ่งเรือง มีการขอพรเพื่อให้พระองค์คุ้มครองให้พ้นภัยจากเภทภัยอันตรายเหมือนอย่างในอดีตที่ผ่านมา (ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2559: 162-191)

2.1.3) ปฏิมากรรมรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

1) พระพิฆเนศปางยืน พระพิฆเนศปางยืน ประดิษฐานภายในศาลาหลวงพ่อทันใจ เป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ พระอาจารย์กัญจน์ กนตธมโม ได้ดำริที่จะหล่อพระพิฆเนศปางยืนขึ้นโดยไม่ได้เน้นความใหญ่โตอะไรมากนัก และสอดคล้องกับความศักดิ์สิทธิ์ของท่านคือ เป็นเทพผู้ประทานความสำเร็จ เจ้าแห่งศิลปวิทยา และสัมพันธ์กับนามเมืองของพื้นที่แถบนี้คือ “พรานตา” เป็นชาวสวนผู้เชี่ยวชาญในการจับช้าง (สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย, 2548: 62) และพื้นที่แถบนี้ช้างเคยวิ่งผ่านมาและไปล้มป่วยลงแถบบ้านเจียงอี (ศิริชัช พรหมดี (บรรณาธิการ), 2553: 9) จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า การบูชานับถือพระพิฆเนศนั้นน่าจะกำเนิดมาจากการนับถือเทพช้างของชาวพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดีย ซึ่งปางที่นิยมสร้างคือ “ปางมหาเทพ” (ศานติ ภัคดีคำ, 2558: 63) ดังกล่าวเป็นผลจากประสงค์ของท่านเจ้าอาวาสที่ต้องการจะให้มีความหมายและมีความศักดิ์สิทธิ์ด้วย ท่านจึงอธิษฐานจิตอีกครั้งว่า ขอให้ได้พบแบบหรือลักษณะขององค์พระพิฆเนศปางยืนที่มีความหมายสำหรับขึ้นแบบในการก่อสร้าง จนเห็นรูปในหนังสือของรองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภัคดีคำ ในสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ (หอสมุดกลาง) มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ที่เขียนได้ภาพว่า “ปางมหาเทพ” ซึ่งเป็นความบังเอิญที่ตรงกับความต้องการของอาตมาที่เคยอธิษฐานไว้ว่าอยากจะได้ปางยืนและก็มีความหมายในทางให้ผู้บูชาสำเร็จในสิ่งที่ขอด้วยความรวดเร็วทันตาทันใจได้ดังปาฏิหาริย์ ซึ่งข้างนี้ก็ตรงกับความต้องการ คือ เป็นปางที่มีมือมากก็ช่วยให้เกิดความสำเร็จได้เร็ว (กัญจน์ กนตธมโม, 2568: สัมภาษณ์) และบริเวณฐานขององค์พระพิฆเนศยังมีเศียรครอบครุของพระพิฆเนศวางอยู่ด้วย ซึ่งคนนิยมมากกราบไหว้ ทั้งนี้เนื่องมาจากคติความเชื่อที่ว่า พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งอุปสรรคผู้สามารถบันดาลให้เกิดหรือขจัดเสียซึ่งอุปสรรคทั้งปวงและอำนวยความสำเร็จให้บังเกิดขึ้น ชาวฮินดูส่วนใหญ่ก่อนการ

ประกอบพิธีกรรมรวมทั้งการเล่าเรียนศิลปวิทยาการ (จิรัสสา คชาชีวะ, 2531: 7 และ ชาญชัย คงเพียรธรรม และคณะ, 2563: 49)

2) **พระนารายณ์** รูปเคารพพระนารายณ์ เป็นองค์ขนาดเล็ก เป็นเทพแห่งการดูแลรักษาโลก ซึ่งการรับรู้เกี่ยวกับพระนารายณ์ยังปรากฏในเรื่องราวของพระนารายณ์สิบปาง ซึ่งกล่าวถึงการอวตารของพระนารายณ์มาเพื่อปราบเหล่าร้ายในโลก รวมทั้งสัญลักษณ์อื่นๆ ของพระนารายณ์ รวมทั้งพระนารายณ์ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระมหากษัตริย์ไทย (ศานติ ภัคดีคำ, 2556: 13)

3) **พระราหู** รูปเคารพพระราหูอยู่บริเวณด้านหน้าขององค์พระพิฆเนศ เป็นเทพผู้ควรแก่การสักการะ คุ่มดวงคุ้มภัย แก่บ้าน แก่ปราง และประดิษฐานอยู่ใกล้เคียงกับพระพุทธรูป เพราะบทบาทของพระราหูที่เกี่ยวข้องผูกพันกับพระพุทธรูป โดยเฉพาะเรื่องพระราหูนั้นเคยได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต (วรลักษณ์ ผ่องสุข สวัสดิ์, 2560: 15-16)

2.1.4) ประติมากรรมรูปเคารพในคติความเชื่ออื่น ๆ

1) **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พระปิยมหาราช)** อยู่บริเวณซุ้มประตูสันนิษฐานว่าจะมีคนนำมาถวาย เป็นรูปปั้นจำลองพระบรมรูปทรงม้าสีดำ

2) **สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี** เป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีในรัชกาลที่ 9 ทรงดูแลโครงการพอสว.การพยาบาล การรักษาโรค คนนิยมกราบไหว้เพื่อให้แคล้วคลาด และสื่อถึงการสถาปนาสวนสาธารณะที่มีต้นลำดวนขึ้นเองกว่า 4 หมื่นต้น ในชื่อ “สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ศรีสะเกษ” ให้เป็นสวนสมเด็จพระแรกของไทยด้วย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560: 29)

จากประติมากรรมดังกล่าวถือเป็นตัวแทนการมีอยู่ของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ในประวัติศาสตร์ชาติ และท้องถิ่นที่ช่วยสร้างคุณูปการให้แก่ท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

2.1.5) ประติมากรรมรูปเคารพในคติความเชื่อดั้งเดิม

1) **นาค** รูปปั้นนาคจะอยู่บริเวณซุ้มประตูเลี้ยวที่ขอบบนของรั้ว ในคติทางศาสนาพุทธ พญานาคถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองพระพุทธรูป (ศานติ ภัคดีคำ, 2557 63) เห็นได้จากวัดวาอารามต่าง ๆ ที่ปรากฏลวดลายพญานาคตามศาสนาคาร เช่น ซ่อฟ้า (ส่วนหัวของพญานาค) ไบระกา (ส่วนที่เป็นเกล็ดของพญานาค) หรือบริเวณที่เป็นราวบันได นาคที่อยู่บริเวณรอบอุโบสถ หรือเป็นนาคที่แผ่พังพานปรกองค์พระพุทธรูปเหนือซุ้มประตูไม้ที่ระบุชื่อผู้ทำบุญบริจาคเพื่อสร้าง (ชาญชัย คงเพียรธรรม และคณะ, 2562: 26) ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมเรื่องพญานาคตั้งอยู่บนหลักคิดที่ว่า พญานาคเป็นเจ้าของผืนดินและสายน้ำในภาคอีสาน แม่น้ำสายสำคัญล้วนเกิดจากพญานาคเป็นผู้บันดาลขึ้นทั้งสิ้น (ชาญชัย คงเพียรธรรม และคณะ, 2561: 169) ทั้งนี้แต่เดิมคาบูกแก้วด้วย แต่ลูกแก้วได้สูญหายไป จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ของวัดท่านได้เล่าให้ฟังว่า พญานาค 3 เศียรนี้จัดสร้างตามตำนานและนิมิตฝันของเจ้าอาวาสประมาณปลาย พ.ศ.2555 ที่ว่า มีพญานาคขนาดใหญ่ มีสิริรุ่งสวยงาม มาอาศัยและเลื้อยผ่านหน้าวัด คนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า มาขอพรกับท่านแล้วจะได้ทุกอย่างตามใจคิด เพราะดวงแก้วที่ท่านคาบอยู่นี้ คือ ดวงแก้วสารพัดนึก ขอสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้นทุกประการ ผู้คนผ่านไปมาก็จะมาเข้าคิวรอลูกดวงแก้วเมื่อซุ้มประตูวัดสร้างเสร็จใหม่ ๆ พร้อมติดคำอธิษฐานไปด้วย จากนั้นได้นำเงินใส่โหลบริจาคเพื่อถวายเป็นปัจจัย (พิบูล อ่อนศรี, 2568: สัมภาษณ์ และชาญชัย คงเพียรธรรม, 2558: 74) และในบริบทความเชื่อทางพระพุทธรูป พญานาคเป็นสัตว์ที่ได้รับการยกย่องมากในฐานะผู้พิทักษ์ศาสนา เพราะพระพุทธรูปเจ้าได้เคยทรงเสวยพระชาติเป็น “พญานาคภริษัต” ที่บำเพ็ญศีลบำรมิอย่างแก่กล้า ในชาติที่ 6 ของทศชาติชาดก และเชื่อว่าวัดแห่งนี้ใน

อดีตมีอุโมงค์พญานาคที่เชื่อมกับห้วยสำราญด้วย (ประดิษฐ์ ศิลปาบุตร, 2567: 3) มีบ่อน้ำวัดพานทาที่เชื่อว่าบันดาลให้มีน้ำ โดยพญานาค เป็นบ่อน้ำรสอร่อย ไม่จืดไม่กร่อย ประชาชนนิยมดื่มกิน ทำให้คนมีอาชีพในการตักน้ำขาย น้ำนี้เลี้ยงคนได้ทั้งเมือง มีน้ำไหลออกมาจากตาน้ำไม่ขาด (ปราณี สิ้นคำ, 2568: สัมภาษณ์) และในขณะเดียวกัน อาจมองได้ถึงบริบทของนาคฝ่ายร้ายได้ด้วย จึงต้องสร้างให้หลีกเลี่ยงจากรูปเคารพอื่น ๆ นั่นคือ พญานันโทปนันทนครราช ซึ่งพระพุทธรเจ้าโปรดให้พระโมคคัลลานะไปปราบในเรื่องนันทโปปนันทสูตรคำหลวง (ศานติ ภักดีคำ, 2557: 55)

2.1.6) ประติมากรรมรูปเคารพในคติความเชื่อแบบวิญญานนิยม

1) **เจ้าแม่ตะเคียน** เป็นลักษณะความเชื่อแบบวิญญานนิยม เป็นผีชั้นกลาง กำกั่งดีกั่งร้าย เป็นผีประจำทรัพยากรธรรมชาติ เป็นผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว (ชาญชัย คงเพียงธรรม และคณะ, 2556: 47-49) เป็นท่อนไม้ตะเคียนทอง เป็นผีที่สิงอยู่ในต้นตะเคียนทอง (เอนก นาวิกมูล, 2567: 98) เป็นต้นตะเคียนที่เกิดขึ้นเองและอยู่ในพื้นที่ป่าแถบนี้ตั้งแต่ดั้งเดิมและอยู่ริมห้วยสำราญ ทั้งนี้ต้นตะเคียนนี้ได้มาจากเกาะตะเคียน บริเวณเกาะกลางห้วยสำราญทางทิศเหนือของวัด ที่เคยได้ต้นตะเคียนขนาดใหญ่ยืนต้นอายุกว่า 200 ปี เกิดท่ามกลางป่าไม้อื่น ๆ เช่น ประดู่ พะยูง ลำดวน เป็นต้น และเชื่อว่าการค้นพบเรือไม้โบราณขนาดใหญ่ที่ขุดจากไม้ตะเคียนที่เป็นต้นตะเคียนต้นนี้ต้นเดียวกัน ค้นพบใน พ.ศ.2554 โดยพบอยู่ในลำห้วยสำราญ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชน สันนิษฐานว่าเป็นเรือขนส่งสินค้าทางน้ำในอดีตระหว่างท้องถิ่น ปัจจุบันถูกฝังดินใต้ขอนไม้บริเวณศาลเจ้าแม่ตะเคียนนั่นเอง (วาณี แก่นสุข, 2568: สัมภาษณ์) และบางส่วนของต้นตะเคียนได้ถูกนำมาทำเป็นโปงไม้ตะเคียนด้วยก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นระฆังสำริดในปัจจุบัน (ผกามาศ วงศ์ภักดี, 2568: สัมภาษณ์) ซึ่งสิ่งหนึ่งในสังคมคนศรีสะเกษที่มักลือกันเสมอคือ การบนบานและการเข้าทรงที่ขอนไม้ตะเคียนริมห้วยสำราญแถบวัดพานทา ที่ถือเป็นชาวลือแบบกระซิบต่อ ๆ กันไป เช่น เมื่อมีการก่อสร้างสิ่งสำคัญ หรือเมื่อเกิดอุทกภัย มักลือว่าปีนเอาชีวิตคนก็คน ชายก็คน หญิงก็คน ไปเป็นบริวารของเงือกน้ำหรือผีในลำน้ำ หรือบริวารเจ้าแม่ตะเคียน ซึ่งในสมัยก่อนลือกันทุกปี พอคนตกน้ำตาย น้ำก็ลดลง ก็มักลือกันว่า ได้คนไปแล้ว น้ำได้กินคนแล้ว น้ำก็ถอยออกไป (ประดิษฐ์ ศิลปาบุตร, 2550: 156 และศิริชัชพรหมดี (บรรณารักษ์), 2555: 38) และคนเขมรถิ่นไทยบางคน เช่น นางอุษณีย์ ศิลปาบุตร (2568) เล่าว่าเจ้าแม่ตะเคียนเป็นเนียะตา ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มเนียะตาที่เป็นบรรพบุรุษหรือคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นมาก่อน เคยเป็นหญิงชาวบ้านที่ชอบทำบุญ โดยการปลูกต้นไม้ใหญ่ เช่น สัก มะค่าโมง ตะเคียน และชักชวนให้ชาวบ้านมาปลูก ทำให้พื้นที่แถบนี้เป็นดงที่อบอุ่นสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของชาญชัย คงเพียงธรรม เรื่อง “ความเชื่อเรื่อง “เนียะตา” ในสังคมเขมร” ที่ว่า เนียะตาประเภทนี้จึงมีที่มาจากผู้คนที่แต่เดิมเคยอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ มาก่อน เป็นพื้นที่แสดงสัญลักษณ์กับพื้นที่ของเทวดา ไม่สามารถระบุชื่อได้ว่าเป็นใคร แต่ชาวบ้านเชื่อว่าเคยเป็นผู้นำของชุมชนมาก่อน หรืออาจจะไม่ใช่คนในท้องถิ่นนั้น แต่ได้สร้างวีรกรรมจนเป็นที่ชื่นชมยกย่องของชาวบ้าน ทำให้ผู้คนเคารพนับถ้อยยกย่องให้เป็นเนียะตา เนียะตาลักษณะนี้มีลักษณะไม่แตกต่างจากเจ้าที่เจ้าทางนัก แสดงให้เห็นถึงที่มาของการตั้งชุมชนนั้น ๆ ในอดีต (ชาญชัย คงเพียงธรรม, 2562: 12-35) ซึ่งผีนางตะเคียนในที่นี้เป็นผีนางไม้ที่สิงสถิตอยู่ในไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ คือ ต้นตะเคียน การบูชากราบไหว้ของคนในหมู่บ้านก็เพราะมีความเชื่อเรื่องโชคลาภ โดยเฉพาะการขอหวย

จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ ดังที่กล่าวไปในข้างต้น ทำให้เห็นว่าวัดพานทา มีการเปลี่ยนแปลงและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งวัดพานทายังมีการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในรูปแบบของศาสนสถานต่าง ๆ ที่มีความเชื่อที่หลากหลาย ทั้งความเชื่อแบบพุทธศาสนานิกายเถรวาท และนิกายมหายาน (แบบจีน) รวมทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ความเชื่อแบบดั้งเดิม ความเชื่อแบบวิญญานนิยม รวมทั้งความเชื่ออื่น ๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีแนวคิดที่ทำให้สิ่งก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง หรือสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์จากความเชื่อนั้น ๆ เป็นจุดที่น่าสนใจ เพื่อดึงดูด

นักท่องเที่ยวและผู้ที่มาทำบุญ รวมทั้งเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของวัดและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในตำแหน่งที่ตั้งและเป็นมงคล นอกจากนี้แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ของวัด ทำให้เห็นถึงการเลือกรับ ปรับใช้ ดังจะเห็นได้จากการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละอย่างนั้น จะมีตำนานหรือความเป็นมาที่เป็นเหตุเป็นผล ทำให้เป็นที่มาของการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดนั้นได้

2.3 ที่มาของการประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด

2.3.1 เป็นความประสงค์ของเจ้าอาวาส ซึ่งเหตุผลข้อแรกของการประดิษฐานปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ไว้ภายในวัด คือ เป็นความประสงค์ของเจ้าอาวาส เพราะถ้าเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดภายในวัดไม่ยินยอม การประดิษฐานรูปเคารพต่าง ๆ ก็ไม่สามารถทำได้ ดังเช่น พระอาจารย์กัญจน์ กนตธมโม เจ้าอาวาส ได้เมตตาอธิบายว่า ปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัดนั้นล้วนแต่มาจากความประสงค์ของท่านทั้งสิ้น โดยการที่ท่านได้นำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ มาประดิษฐานไว้ภายในวัด เพื่อให้บรรดาสานุชนบูชา เช่น ในช่วงที่กระแสน้ำพระราหู พระพิฆเนศ ท้าวเวสสุวรรณ มาแรง ท่านก็นำสิ่งนั้นมาให้เคารพบูชาภายในวัด

2.3.2 ญาติโยมนำมาถวาย เช่น เจ้าแม่กวนอิม และพระพุทธรูปขนาดเล็ก ๆ อีกหลายองค์ โดยคนไทยเชื้อสายจีนที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณริมทางรถไฟในตัวเมืองและใกล้เคียงบริเวณวัดได้นำมาถวาย

2.3.3 สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีงูหมายจะมาประดิษฐาน เช่น พระแก้ว 5 พระองค์ ตามตำนานเรื่องเล่าของชาวบ้าน เป็นต้น

2.3.4 บริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การประดิษฐานรูปเคารพรัชกาลที่ 5 อาจเป็นเพราะในช่วงหนึ่งสังคมไทยเกิดกระแสลัทธิบูชาเสด็จพ่อ ร.5 (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2540: 2) การบูชาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จพระย่า) เพราะพระองค์เป็นปูชนียบุคคลที่ชาวจังหวัดศรีสะเกษให้ความเคารพนับถือผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560: 21) การบูชาพระพิฆเนศเพราะช่วงหนึ่งกระแสการบูชาพระพิฆเนศมาแรงในสังคมไทย (ศานติ ภัคดีคำ, 2558: 12) หรือการบูชาพระพุทธรูปชินราช เพราะเป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากราชสำนักสยาม รวมทั้งเป็นผลมาจากอุตสาหกรรมการหล่อพระที่ย่านเสาชิงช้า (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2550: 126)

จากข้างต้น กล่าวได้ว่า ปฏิมากรรมรูปเคารพในวัดดังกล่าวเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา ทั้งพุทธ พราหมณ์ ผี ได้อย่างกลมกลืน นอกจากพระพุทธรูปแล้ว ยังมีรูปเคารพที่เกี่ยวข้องทางศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ อีกมาก ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัดและไม่เกี่ยวข้องกับวัดแห่งนี้ และที่มาของการประดิษฐานรูปเคารพต่าง ๆ อาจเกิดจากความประสงค์ของเจ้าอาวาส ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เองที่เป็นผู้หมายมุ่งที่จะมาประดิษฐานอยู่ในสถานทีนั้น ๆ รวมถึงบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ข้อนี้เป็นความเชื่อส่วนบุคคล เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ หากแต่เป็นกระบวนการสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ประกอบสร้างความศรัทธา คือการสร้างตำนานเล่าขานเพื่อสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง ซึ่งวัดพานตา เป็นวัดที่เป็นสังคมที่มีความเชื่อที่หลากหลาย จึงทำให้สังคมเป็นไปในรูปแบบสังคมแบบพหุวัฒนธรรม และประชาชนโดยพหุอย่างยิ่งพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อในรูปแบบพหุวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานเดิม จึงไม่ยากมากนักที่เมื่อวัดพานตาได้พัฒนาจนวัดมีความเชื่อที่หลากหลายแล้วประชาชนจึงเกิดความสนใจและยอมรับที่จะมาทำบุญยังวัดแห่งนี้ ซึ่งผู้ที่มาทำบุญนอกจากจะไหว้พระประธาน หรือหลวงพ่อด่าง ๆ เจ้าแม่กวนอิม ในคติพุทธแบบมหายาน แต่ยังคงเคารพนับถือพระพิฆเนศ พระนารายณ์ ซึ่งเป็นเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูด้วย หรือแม้แต่ความเชื่อในแบบวิญญูณนิยม คือ เจ้าแม่ตะเคียน และความเชื่อดั้งเดิมคือ พญานาค และถึงแม้ว่าวัดแห่งนี้จะเป็นวัดที่อยู่ในคติพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท แต่ยังคงมีความเชื่อรูปแบบจีนในศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน เช่น

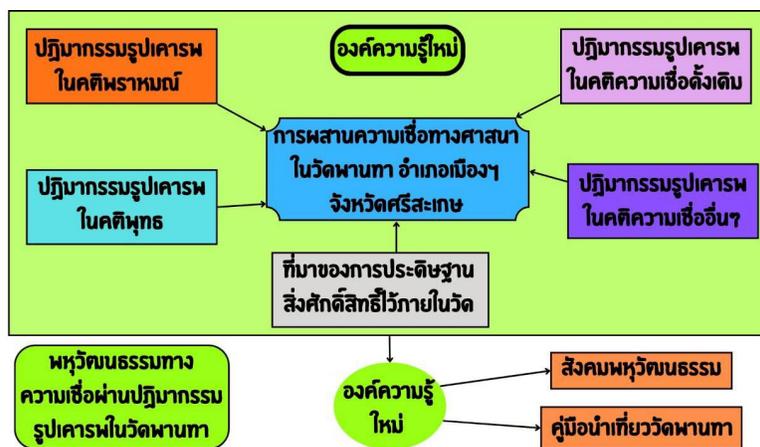
เจ้าแม่กวนอิม และการนับถือรูปเคารพในคติความเชื่ออื่น ๆ เช่น รัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร เป็นต้น วัดพานทาจึงเป็นอีกวัดหนึ่งในปัจจุบันที่รับเอาความเชื่ออื่นที่นอกเหนือไปจากพุทธศาสนาเข้ามาในวัด โดยมีแนวคิดจากเจ้าอาวาสนักพัฒนาคือ พระอาจารย์กัญจน์ กนตธมโม ที่ว่า บูชาและให้ความสำคัญกับพระพุทธรูปเจ้ามากกว่าสิ่งอื่น และไม่มีการประกอบพิธีกรรมจากศาสนาอื่นในวัดแห่งนี้ แต่มีการดึงเอาเทพเจ้าในคติความเชื่อานาศาสนาเข้ามาไว้ในวัด เพราะเป็นกุศโลบายหนึ่งที่ใช้เพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามาทำบุญที่วัด ร่วมประกอบพิธีกรรมที่วัด และใกล้ชิดกับพุทธศาสนามากขึ้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาการผสมผสานความเชื่อในวัดทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา วัดพานทา อำเภอมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า วัดแห่งนี้เป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมที่มากมายแตกต่างกันออกไป ทั้งความเชื่อที่มีตั้งแต่ดั้งเดิมหรือเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของศรีศักร วัลลิโภดม (2567) เรื่อง “พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคม” ที่ว่า ความซับซ้อนทางเศรษฐกิจและสังคมก็มีส่วนที่ทำให้เกิดการนำเข้าและปรุงแต่งลัทธิและประเพณีพิธีกรรมใหม่ ๆ ที่มาจากภายนอกอีกมากมายด้วย ซึ่งลัทธิใหม่และความหมายใหม่ดังกล่าวนี้ บางอย่างก็รับเข้ามาผสมผสานเติบโตขึ้นตามวัดในที่ต่าง ๆ แต่บางอย่างก็เข้ามาเป็นกระแสอยู่พักหนึ่งก็เสื่อมไปหรือเปลี่ยนไป ยกตัวอย่างเช่น การกราบไหว้บูชาเจ้าแม่กวนอิม ได้กลายเป็นสิ่งที่เพิ่มเติมในโครงสร้างทางกายภาพของวัดในปัจจุบัน เพราะฉะนั้นเมื่อมาถึงตรงนี้ก็อาจกล่าวได้ว่า วัดโดยทั่วไปในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากแต่ก่อนมาก แม้ว่าจะมีบางวัดในบางท้องถิ่นจะยังเป็นสิ่งที่ผู้คนทุกชั้นในสังคมยังมีสิทธิและส่วนร่วมในการดูแลวัดก็ตาม แต่วัดส่วนใหญ่ก็ทำได้เป็นของคนในชุมชนดังอย่างแต่ก่อนไม่ พระสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล อำเภอ และจังหวัด ได้กลายมาเป็นผู้ที่มีบทบาทในเรื่องของอำนาจและสิทธิมากกว่าแต่เดิม ดังกล่าวแสดงถึง ความหลากหลายทางความเชื่อ ที่สอดคล้องกับงานศึกษาของอมรา พงศาพิชญ์ (2533) เรื่อง “วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา” ที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับศาสนา รวมถึงศาสนากับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย อีกทั้งยังอธิบายได้อีกว่าความเชื่อและศาสนามีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาท ค่านิยม และโลกทัศน์ของสมาชิกในสังคมให้ดำเนินไปตามวิถีทางแบบต่าง ๆ ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัดที่สัมพันธ์กับข้อเสนอของธีรโชติ เกิดแก้ว (2550) ที่ว่า วัดไทยบางวัดในปัจจุบันเต็มไปด้วยความเชื่อมากมาย ทั้งความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ ต้นตะเคียน ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ สิ่งที่ยืนยันคือ วัดถุมงคล เครื่องรางของขลังหลากหลายชนิด ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ทั้งพระพรหม พระพิฆเนศ ในบางวัดความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ พระสงฆ์ไทยบางรูปทำหน้าที่เป็นหมอดู และความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่บางวัดได้นำนวัตกรรมการใหม่ ๆ มาผลิต หรือนำกลยุทธ์ทางการตลาดมาให้ในรูปแบบของการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้เกิดรายได้เข้าวัด และสอดคล้องกับการศึกษาของชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ (2562) ที่ว่า หลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยสนับสนุนประเด็นการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา คือ ปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ที่ประดิษฐานภายในวัดทางพระพุทธศาสนา เพื่อดึงดูดศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้เข้าวัดเพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า รูปเคารพต่าง ๆ เหล่านี้มีข้อดี เพราะอย่างน้อยที่สุดก็ทำให้คนเข้าวัดได้มากขึ้นนั่นเอง ซึ่งการทำความเข้าใจระบบความคิดความเชื่อ จะทำให้เราเข้าใจทุกสิ่งอย่างที่อยู่รอบตัวเราอย่างลึกซึ้ง เพราะสังคมไทยล้วนแล้วแต่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากความเชื่อทางศาสนาทั้งสิ้น ศาสนาจึงไม่ใช่สิ่งไกลตัว แต่กลับเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ ซึ่งกรณีศึกษาวัดแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นแนวทางของการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่อไป

นอกจากนี้ ประติมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ยังสะท้อนถึงสภาพของท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ เช่น 1) การบูชาพระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าฝ่ายมหายาน แสดงให้เห็นว่าในพื้นที่ดังกล่าวมีชาวจีนอาศัยอยู่พอสมควร 2) การบูชาพญานาค (อุโมงค์พญานาค บ่อน้ำพญานาค) รวมทั้งต้นตะเคียนบริเวณริมห้วยสำราญ เป็นกุศโลบายในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง ทำให้คนไม่กล้าสร้างมลภาวะ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า " ศาสนาผี คือ ธรรมชาติ" 3) การผูกเรื่องพระแก้วลอยน้ำ กับตำนานเรื่อง "พระลอยน้ำ" ของทางภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย เป็นการทำให้รูปเคารพเกิดความศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความชอบธรรมที่จะประดิษฐานรูปเคารพดังกล่าว 4) การประดิษฐานรูปปั้นท้าวเวสสุวรรณไว้หน้าศาสนสถานสำคัญ เช่น หน้าวิหารสุคะโตพระพุทธรูปหลวงพ่อไม้ทอง เป็นการสร้างความหมายที่เฉพาะเจาะจงให้แก่เทวสถานนี้คือ นอกจากจะเป็นโลกบาลประจำทิศเหนือแล้ว (ตามคัมภีร์) ยังทำหน้าที่เป็น "ทวารบาล" อีกด้วย และ 5) การที่พบพระอินทร์ประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันออก เพราะในทางศาสนาพราหมณ์ พระอินทร์เป็นโลกบาลผู้รักษาทิศตะวันออก (ส่วนในศาสนาพุทธ เป็น ท้าวธตรัฐ) นี่ก็อีกตัวอย่างของการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 12 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้อาจเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ควรมีการศึกษาเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับปฏิมากรรมรูปเคารพภายในวัด เพราะเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ และอาจมีการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาต่อไป และพัฒนาองค์ความรู้สู่คู่มือนำเที่ยววัดในจังหวัดศรีสะเกษ อันจะช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม ระบบความคิดความเชื่อที่ยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางสังคมโลกวิวัตน์ได้มากขึ้น และอาจศึกษาในเรื่องพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และบทสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวมากกว่าปฏิมากรรมรูปเคารพ ซึ่งจะทำให้องค์ความรู้มีความสมบูรณ์มากขึ้น และการศึกษารุ่นนี้พบว่า การบริหารจัดการศาสนวัตถุสถานในวัดยังไม่ดีพอ เช่น การพาชมพระอุโบสถวิหารหลวงพ่อไม้ทอง ต้องขออนุญาตจากเจ้าอาวาสเท่านั้น รวมทั้งขาดการประชาสัมพันธ์ ทำให้บางพื้นที่ไม่เป็นที่รู้จัก (คน

ที่ไปวัดส่วนใหญ่ใช้วัดเป็นที่จอดรถเพื่อเดินไปร้านกาแฟบริเวณตรงข้ามวัด) ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดศรีสะเกษ สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ควรจะไปให้ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนวัตถุแต่ละชิ้น และให้ความรู้เรื่องการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เช่น ศาลเจ้าแม่ตะเคียน ควรมีหลังคาคลุม และควรให้หน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การจัดอบรม มัคคุเทศก์น้อย โดยให้เยาวชนที่อยู่รอบวัด หรือสามเณรของวัดนำนักท่องเที่ยวชมปฏิมากรรมรูปเคารพ ซึ่งการที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมย่อมช่วยทำให้กับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนี้เป็นไปอย่างยั่งยืน และทางจังหวัดควรสร้างภาพแทนของ “พระไม้ทอง” ซึ่งเป็นพระโบราณศิลปะล้านช้างอีสาน เป็นที่รู้จัก เมื่อพระองค์นี้เป็นที่รู้จัก ย่อมทำให้ศาสนวัตถุสถานโบราณในวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านช้าง-อีสาน ได้รับความสนใจตามไปด้วย และเพื่อให้เรื่องของท้องถิ่นคงอยู่ และคนรุ่นหลังยังคงมีโอกาสกับประสบการณ์ความเป็นมา การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงยังเป็นสิ่งที่จำเป็นในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งในการที่จะร่วมรักษามรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวในยุคสังคมโลกาภิวัตน์ ส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทางท่องเที่ยวควรมองให้รอบด้านมิใช่แค่การสำรวจเพียงเส้นทางเดินทางท่องเที่ยว แต่ต้องศึกษาวิธีการจัดการ การอนุรักษ์ และการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กัญจน์ กนตธมโม. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). *ศรีสะเกษ*. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
กรมศิลปากร. (2560). *ทวารบาล เทพผู้รักษาศาสนสถาน*. กรมศิลปากร.
เกียรติชัย เขียวอ่อน. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
คมกฤษ อยู่เต็กเค็ง. (2560). *ภารตะสยาม ผี พรานหมัน พุทธ*. มติชน.
คุณ โทชน์. (2551). *พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรม*. โอเดียนสโตร์.
จิรัสสา คชชาวี. (2531). *พระพิฆเนศวร: คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย*. กรมศิลปากร.
ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). *ประเพณีการทรงผีเจ้านายและบทบาททางสังคม: กรณีศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (2559). *ลัทธิบูชาเจ้าแม่กวนอิมในสังคมไทย*. ใน อัมมาร์ สยามวาลา (บ.ก.), *วารสารไทยศึกษา: สังคม พุทธลักษณะ อัตลักษณ์และความเชื่อ*. (น.162-191). สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม . (2558). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์: การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์สัตว์ในวัฒนธรรมเขมร*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2556). *เรื่องผีในอีสาน: ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เขมร ส่วย และเวียดนาม ที่อาศัยอยู่ในบริเวณอีสานใต้ของประเทศไทย*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2561). *นาถสถานในภาคอีสานของไทย*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2562). *การผลานความเชื่อในวัดทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดในอำเภอเมือง*

อุบลราชธานีและอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม. (2562). ความเชื่อเรื่องเนื้เขาในสังคมเขมร. ใน ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม (บ.ก.), *คม คิด คน เขมร : รวมบทความวิชาการทางด้านศาสนาและความเชื่อในสังคมเขมร*. (น.12-15). คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2563). *ร่องรอยของอารยธรรมเขมรในจังหวัดอุบลราชธานี*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชาติรี ประกิตนนทการ. (2550). *พระพุทธชินราชกับประวัติศาสตร์สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์*. มติชน.

ณัฐพัฒน์ แจ่มจันทร์. (2558). *เส้นทางบุญ มรดกธรรม จังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษการพิมพ์.

ดนัย ไชโยธธา. (2560). *อารยธรรมไทย*. โอเดียนสโตร์.

ทองเลี่ยม อ่อนศรี. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

ธิดา สาระยา. (2546). *อารยธรรมไทย*. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีระพงษ์ มีโธสง. (2562). *ผีกับพุทธ: การผสมผสานทางความเชื่อ*. อินทนิล.

ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2550). *พุทธวัฒนธรรมความเชื่อในวิถีไทย*. มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์. (2541). *โคตรวงศ์ศกัณฐ์*. มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2540). *ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5*. มติชน.

ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2550). *ห้วยสำราญ: แหล่งน้ำคู่มือเมืองศรีสะเกษ*. ศูนย์ศรีสะเกษศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2562). *บันทึกความทรงจำ*. ศูนย์ศรีสะเกษศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

ปรานี วงษ์เทศ. (2543). *สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์*. ศิลปวัฒนธรรม.

ปรานี สิ้นค้า. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

พัฒนา กิตติอาษา. (2548). *ท้องถิ่นนิยม*. คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

พิกุล อ่อนศรี. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

พิภัทธา แจ่มรุจิ. (2557). *การผสมผสานความเชื่อทางศาสนา (Syncretism) กับการกลายเป็นสินค้าของวัดในสังคมไทย: กรณีศึกษาวัดสมานรัตนาราม ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองฯ จังหวัดฉะเชิงเทรา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระยาสำเร็จภิรมย์ (สรวง ศรีเพ็ญ). (2565). *เทวกำเนิด*. อมรินทร์.

ผกามาศ วงศ์ภักดี. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

ผิน แสนสุข. (2555). *ถอดถอดถอดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษการพิมพ์.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2547). *มนุษย์กับอารยธรรม*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (2555). *ท่องอารยธรรม ตามมนเมืองอุบล แหล่งธรรมะและธรรมชาติ*. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

วรลักษณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์. (2560). *พระราหู: อสูรเทพผู้พลิกฟ้า อนาคตพระพุทธเจ้า*. อมรินทร์.

วาณี แก่นสุข. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

วาด ทองรอง. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

วิยะดา ทองมิตร. (2554). *พระโพธิสัตว์กวนอิม*. เมืองโบราณ.

- ศานติ ภัคดีคำ. (2557). พระอินทร์: มหาเทพผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา แบบอย่างแห่งจิตอาสา. อมรินทร์.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2556). พระนารายณ์: ผู้ปราบยุคเข็ญแห่งโลก. อมรินทร์.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2557). นาค: บัลลังก์พระนารายณ์ ผู้พิทักษ์ศาสนา. อมรินทร์.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2558). พระพิฆเนศวร: เทพผู้ประทานความสำเร็จ เจ้าแห่งศิลปวิทยา. อมรินทร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2567). พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคม. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์
- ศิริชัช พรหมดี. (2553). ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีศรีสะเกษ. สำนักพิมพ์สโมสรศิลปินศรีสะเกษ.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ. (2561). รายงานการวิจัยเรื่อง: ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ.
- สุภัทตรา อ่อนศรี. (2551). วิถีชีวิตกับการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าโนนบกบัว กรณีศึกษาชุมชนพันทาใหญ่ ตำบลโพธิ์อำเภอมือเืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- สุภัทตรา อ่อนศรี. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
- สมชาติ มริโซติ. (2530). จิตรกรรมไทย. โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย. (2548). ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ : ประวัติอำเภอมือเืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษการพิมพ์.
- อภิญา เพื่อองฟูสกุล. (2548). มานุษยวิทยาศาสนา. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2533). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาภาภีรัตน์ วัลลิโภดม. (2536). ศาลเจ้า ศาลเทพ ศาลพรหม ในประเพณีความเชื่อของชาวเมือง กรณีเฉพะย่านถนนงามวงศ์วาน [สารนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุษณีย์ ศิลปาบุตร. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
- เอนก นาวิกมูล. (2567). ผีไทย. แสงดาว.
- โอม รัชเวทย์. (2560). พระสิวาลี: เอตทัคคะผู้เลิศด้วยลาภสักการะ. อมรินทร์.
- โอม รัชเวทย์. (2561). พระสังกัจจายน์: ผู้เป็นที่รักของมนุษย์และเทวดา. อมรินทร์.